

Kafka azon túl, hogy feltárta egy régi világ bomlási folyamatát, arra is vállalkozott, hogy a kivezető utat keresse. A nála korábban föllépett – csak részben a *Nyugat*-hoz kapcsolódó – Krúdy Gyula (1878–1933) tekintetét azonban még jobban lekötötte az előbbi látványa annál, hogy kísérletet tett volna az utóbbira. Világnézetét még erősebben befolyásolta a múlt, írói eszközeiben viszont ösztönösen már a Kaffkánál modernebb tendenciák is jelentkeztek.

Apai ágon részben azokat a hagyományokat örökölte, melyek az 1848-as szabadságharc után éltették a középnemesség ellenállását, részben pedig valami különös nyugtalanságot. Anyja eredetileg malterhordó volt, akit Krúdy ügyvéd apja a nyolcadik gyermek megszületése után vett csak feleségül. Krúdy Gyula, apja akarata ellenére, az íráságot vállalta életformájául a vármegyei pálya helyett. Kisebb-nagyobb vidéki városokban való újságíróskodás után a fővárosban telepedett meg. Különös élete köré legendák szövődtek: előbb nyomorgott, majd sikeres író lett, később megint nélkülözött, párbajozott és szórta a pénzt, hangoskodó huszártiszteket leckéztetett meg a kávéházakban, és rendszeresen, napi „előírányzat” szerint írt. Régi hangulatú városrészekben bolyongott és lóversenyekre járt, a hivatalos elismerést bohém módra semmibe vette, de két kalandos éjszaka közt könyvtárakban történelmi forrásokat tanulmányozott. Közeli kapcsolatban állt Ady Endrével, társadalmilag viszont minél teljesebb kötetlenségre törekedett, csoportokhoz nem csatlakozott.

Elődei közül Jókai talán még őszintén hitt a hősi romantikának önmaga festette világában, a józanabb valóságlátású Mikszáth viszont már inkább csak a romantika megteremtette szépségnek a varázsától nem tudta elszakítani magát. Krúdy – aki *Nyugat*-beli kortársait megelőzve lépett föl – kezdetben közvetlenül Mikszáthtól indult el, s bizonyos vonatkozásokban mindvégig az ő örökét folytatta, amíg el nem jutott egy réteg – és vele együtt az egész életforma – teljesen illúziótlan szemléletéig. Ugyanakkor írásait mindvégig áthatotta a nosztalgia, melyet saját korával szemben a nemesebb hagyományok és általában egy patriarchális emberi magatartás, egy poétikusabb világ iránt érzett. A Jókai-hősök kalandos-hősi életpályái helyett az ő műveiben már mozdulatlan, céltalan életek jelennek meg mind sűrűbben. A héroszi diadalokat és elbukásokat emberi csődbe jutások, vakvágányra siklások váltják föl. A Krúdy-írásokat mégis különös líraiság lengi be. Közönséges kisszerűségek, groteszk furcsaságok, giccses pózok és szavak különös, varázsos stílusban adatnak elő, ami mindezt valami álomszerű lebegésbe oldja-emeli. Alakjai egyrészt „kődlovagok”, akik a praktikus élet céljai helyett csupán romantikus szerelmet, finoman elegáns gesztusokat, emelkedett gondolkodást és gáláns bókákat ismernek; irrealitásukat ugyanakkor maga az író látja talán a legtisztábban. Másrészt gyakran olyan emberek ők, akik még benne élnek a régi gesztusok emlékének bűvkörében, de már lesüllyedtek a társadalom „mélyvizeibe”: nemritkán tűnnek fel közöttük teljesen közönséges, erkölcsileg elaljasult egzisztenciák. Képzlet és való-

ság, emlék és jelen oldódik egymásba az elbeszélés lágy tónusában, mely azonban félelmetes életszférákba is bepillantásokat enged.

Ebben az oldottságban az idő sokszor szinte teljesen eltűnik. Régmúltból visszamaradt figurák és a XX. század jelenségei elegyednek azokban az élményekben, amelyek a századforduló Magyarországnak színterén játszódnak – vagy éppen az eseménytelenség időtlenségében. Így jelentkezik nála is a XX. századi nyugat-európai próza időproblémája, leginkább a Proustéhoz hasonló módon, de enyhén régies-romantikus színezettel. Így lesz kedvelt hőisévé a századforduló évtizedeiből és az *Ezeregyéjszaka* mesevilágából érkező, fáradt mosolyú Szindbád, a „hajós”, aki tér és idő végtelenjében, egyszermind azonban szűkre szabott évek-évtizedek viszonyai között bolyong. S így kap középponti helyet életművében az új és új utakra induló, mégis az ország vidékein legtöbbször belül maradó, ódivatú és különös „vörös postakocsi”.

A német romantika utazás-motívuma Krúdy műveiben a közelmúlt magyar viszonyainak színterei közt jelenik meg. Egy életforma halódásáról végső bizonyosságot adó, különös nevű alakok jelennek meg furcsa összevisszaságban: kártyázó, ivó, lóversenyező, munkát nem ismerő arisztokraták, újságírók, vidéki táncitanárok és félresikerült életű költők, örömlányok és kikopott öregurak. Köztük egy-egy gyöngéd lírával megrajzolt finom lány – vagy nagyon is földi örömeiket ígérő és igénylő vidéki asszony alakja. S mellettük egy-egy józan, régi erkölcsöket őrző, ódon házak között élő polgár portréja. Krúdy igenelte ugyan a kitért forradalmat, írói világában azonban nincs olyan társadalmi réteg vagy erő, mely céltudatosan valami érdemlegesen újat keresne, bármiféle megújulást testesítene meg. Számára – mint író számára – a bomlás, a hanyatlás mond csak jelentőset. Színek, hangok, ízek, szagok felidézése, az impresszionizmus, a romantika, a szecesszió és a realizmus eszközeinek egymásba oldódása jellemzi írásait, s ezen belül! fokként az utóbbi elemek jutnak növekvő szerephez.

Cselekmény tekintetében nem túlzottan gazdagok művei. Krúdy írásművészetének legfőbb titka a stílusában rejlik. Mondatai zeneileg formáltak, ez a lágy zeneiség azonban olyan lazán bontakozik ki, hogy közben a hanyagsáig menő spontaneitás élményét kelti. A művek motívumait néha hasonlóképpen szinte zeneileg szerkeszti-rendezi el, úgy, hogy e rend megint csak alig érezhető az elbeszélő-mesélő stílus kötetlenségében. Irónia és meghatottság, légiesen finom körülírás és egyszerű tényközlés – mindez ott van asszociációk láncolatából kialakuló mondataiban.

Hatalmas munkásságának – mely több történelmi regényt is magában foglal, jellegében azonban nem különösebben változatos, színvonalában pedig egyenetlen – kiemelkedő darabjai: a *Szindbád-regények* (1911–1912), *A vörös postakocsi* (1914), *A hét bagoly* (1922), a *Boldogult úrfikoromban* (1930). Érdekes dokumentumregény-szerű munkája, *A tiszzaeszlári Solymosi Eszter*, mely a múlt század végi vérvádperről szól, csak jóval a halála után jelent meg (1975-ben).

KRÚDY GYULA

Krúdy világa. Szerk. TÓBIÁS ÁRON. Bp. 1964. 729 l.

SZABÓ EDE: Krúdy Gyula alkotásai és vallomásai tükrében. Bp. 1970. 266 l.

KATONA BÉLA: Krúdy Gyula pályakezdése. Bp. 1971. 217 l.

BORI IMRE: Krúdy Gyula. Újvidék 1978. 260 l.